

Па старонках экалагічнага календара

У сваім паўсядзённым жыцці мы часта задумваемся аб парадку ў сваіх хатах, кватэрах, у сваіх заплечніках і торбах. Але значна радзей мы думаем аб парадку ў нашым агульным доме, імя якому - Зямля.

І трэба сказаць, што наша Зямля вельмі цярплівая, ці як кажуць навукоўцы, устойлівая. Нягледзячы на шматгадовы не заўсёды акуратнызварот з ёй, наша прырода ўмее аднаўляцца. Прывядзем некалькі прыкладаў:

Больш за 70 гадоў таму адгрымела Другая сусветная вайна, самая страшная і разбуральная за ўсю гісторыю чалавецтва. Але ўжо зараз цяжка выявіць сляды былых баёў. Зараслі траншэі і бліндажы, у вялізныя хворонках ад бомбаў растуць разнастайныя расліны, бегаюць жывёлы - усюды кіпіць жыццё.

Калі сучасную аўтамабільную дарогу спыніць эксплуатаваць, то ўжо праз 50-60 гадоў яна стане непазнавальнай: дарожнае палатно пакрыецца травой, вырастуць дрэвы.

Ёсць вельмі наглядны прыклад такога аднаўлення прыроды без прысутнасці чалавека ў Беларусі - гэта Палескі дзяржаўны радыяцыйны экалагічны запаведнік, на месцы якога зусім нядаўна была зона адчужэння.

Але наколькі доўга ў прыроды хопіць сілы, калі працягваць бяздумна эксплуатаваць яе? А бо прырода забяспечвае існаванне ўсіх жывыхарганізмаў, і чал авечка ў тым ліку.

Нягледзячы на шматлікія папярэджанні экалагаў, уплыў чалавека на прыродныя экасістэмы толькі павялічваецца. Хоць не будзем нагнаць абстаноўку, бо як ні круці, чалавек пачынае ўсведамляць, што спажывецкае стаўленне да навакольнага свету прывядзе нас да катастрофы. Паступова ў нашае жыццё ўкараняецца ўсё больш важных

экалагічных звычак, прычым, як і ў звычайных сем'ях, так і на ўзроўні магутных заводаў і цэлых краін.

У цяперашні час чалавецтва прыйшло да разумення таго, што на планеце Зямля наспявае экалагічны крызіс, які можа прывесці дакатастрофе. Растлумачым, што такое крызіс і катастрофа.

Крызіс - гэта зварачальнае пагаршэнне якіх-небудзь умоў, у нашым выпадку - навакольнага асяроддзя.

Катастрофа - гэтая незваротная змена чаго-небудзь, якое прыводзіць да фатальных наступстваў.

Людзі розных краін усвядомілі небяспеку існуючага становішча, і па ініцыятыве Арганізацыі Аб'яднаных Нацый быў створаны глабальныэкалагічны календар, у якім адлюстраваны экалагічныя даты (дні). Абгрунтаваныя даты мы зараз і пагаворым.

3 сакавіка Сусветны дзень дзікай прыроды

Сёння па ўсім свеце дзікая прырода знаходзіцца ў небяспецы. Чвэрці відаў пагражае выміранне шмат у чым таму, што мы знішчылі амальпалову экасістэму, у якіх яны насяляюць. Каб пераламаць гэтую тэндэнцыю, мы мусім прыняць неадкладныя меры.

Сусветны дзень дзікай прыроды дае магчымасць звярнуць увагу на разнастайнасць і прыгажосць праяў дзікай фауны і флоры, а таксама дапамагае павысіць інфармаванасць аб атрыманай чалавекам карысці ад заняткаў прыродаахоўнай дзейнасцю.

Клопат аб захаванні колькасці знікаючых відаў, аб магчымых наступствах іх поўнага знікнення для іншых відаў падштурхоўвае неабябыхавых людзей навукі, палітыкі, эканамічнай сферы і простых грамадзян па ўсім свеце аб'ядноўваць намаганні дзеля выратавання таго, што шмат у чым гіне з-за ўмяшання чалавека ў свет прыроды.

Змена свядомасці і адносінны да дзікай прыроды, адмова ад уяўлення аб бязмежнасці прыродных багаццяў дазволіць нашым дзецям і ўнукам знайсці той самы гарманічны спосаб суіснавання з дзікай прыродай, які дасць ім магчымасць атрымліваць асалоду ад прыгажосцю і пышнасцю гэтага цуду!

21 сакавіка - Міжнародны дзень лясоў

Лясы - лёгкія нашай планеты, яны маюць неацэннае экалагічнае, сацыяльнае і эканамічнае значэнне - удзельнічаюць у фарміраванні клімату планеты, забяспечваюць кіслародам, перапрацоўваюць шкодныя выкіды, захоўваюць водныя рэсурсы, з'яўляюцца асяроддзем пасялення мноства раслін і жывёл, забяспечваюць ежу і здорае асяроддзе для людзей, дапамагаюць урадлівасць глеб і ландшафты ... Яны даюць харчаванне, лекавыя прэпараты і паліва, забяспечваюць прытулкам і служачым крыніцай даходаў для 1,6 млрд. жыхароў планеты, уключаючы больш за 2 тысяч карэнных этнасаў і народнасцяў.

Аднак з кожным днём плошча сусветных лясоў няўхільна скарачаецца, кожную секунду Зямля губляе больш за 1,5 гектараў некранутага лесу. Перш за ўсё, гэта звязана з ростам колькасці насельніцтва і пераўтварэннем лясных тэрыторый для розных чалавечых патрэб. Па некаторых экспертных ацэнак, за апошнія 10 тысяч гадоў чалавекзнішчыў 26 млн. кв. км лясоў. Нараўне з гэтым, лясы гінуць ад пажараў, незаконнай высечкі, прыродных катастроф, уздзеяння насякомых-шкоднікаў, хвароб і іншых прычын. А скарачэнне плошчы лясных масіваў вядзе да непапраўных негатыўных працэсаў, якія маюць глабальнае значэнне для ўсёй прыроды і жыццядзейнасці ўсяго чалавецтва.

У гэты дзень паўсюдна ў большасці краін свету праводзяцца разнастайныя акцыі і мерапрыемствы, накіраваныя на абарону лясоў і зялёных насаджэнняў, - гэта і інфармацыйныя мерапрыемствы, і разнастайныя

конкурсы і выставы, і кампаніі па высадцы дрэў, і розныя флэшмобы.

1 красавіка - Міжнародны дзень птушак

Інтэрнацыянальнае экалагічнае свята. Яго мэта - захаванне краявіднай разнастайнасці і колькасці птушак.

Дата правядзення свята выбрана не выпадкова: якраз у гэты час з выраю вяртаюцца птушыныя. Дарослыя і дзеці ў гэты дзень добраўпарадкоўваюць месцы пасялення вадаплаўных птушак, вывешваюць новыя кармушкі і шпакоўні.

Арнітолагі папярэджваюць: калі знікнуць птушкі, наступіць экалагічная катастрофа, і яе наступствы для чалавека могуць быць непрадказальнымі. На іх думку, знішчэнне нанясе незаменную шкоду біялагічнай разнастайнасці.

Паказчыкам няшчаснага становішча з птушкамі можа служыць колькасць відаў, занесеных у Чырвоныя кнігі розных узроўняў. Прыкладна 10 тысяч відаў птушак сусветнай фауны ў Чырвоны спісак Міжнароднага саюза аховы прыроды занесена больш за 1200 відаў, або кожны восьмы від птушак нашай планеты.

22 красавіка - Міжнародны дзень Маці-Зямлі

Тэрмін "Маці-Зямля" агульнапрыняты ў многіх краінах, што ён адлюстроўвае

залежнасць паміж планетай, яе экасістэмамі і чалавекам.

Асноўнай мэтай гэтай у сямірнай акцыі з'яўляецца прыцягненне ўвагі грамадства і кожнага чалавека планеты да праблем Зямлі, да праблем яе навакольнага асяроддзя, і дае магчымасць даведацца пра тыя цяжкія задачы, якія стаяць перад чалавецтвам для захавання планеты.

Прырода пакутуе. У выніку забруджвання пластыкавым смеццем адбываецца закісленне акіяна. Змяненне клімату, антрапагенныя змены ў прыродзе, а таксама недапушчальныя дзеянні, якія парушаюць біяразнастайнасць, такія як высечка лясоў, змены ў землекарыстанні,

укараненне інтэнсіўных метадаў у сельскай гаспадарцы і жывёлагадоўлі і браканьерства, паскараюць разбурэнне планеты.

Экасістэмы падтрымліваюць усё жыццё на Зямлі. Чым здаравейшыя нашы

экасістэмы, тым здаравейшая планета і яе людзі. Аднаўленне пашкоджаных экасістэм дапаможа скончыць з галечай, змагацца са змяненнем клімату і прадухіліць масавую гібель людзей. Міжнародны дзень Маці-Зямлі закліканы нагадаць, што кожны з нас абавязаны сваім існаваннем нашай планеце і яе экасістэмам.

Дзень Маці-Зямлі 22 красавіка дае магчымасць кожнаму жыхару ва ўсіх населеных кутках планеты выказаць падзяку нашамувялікаму агульнаму дому.

22 мая - Міжнародны дзень біялагічнай разнастайнасці

Біялагічная разнастайнасць, або біязнастайнасць, — гэта ўся разнастайнасць жыцця на планеце, якая сёння імкліва скарачаецца. Выміраюць расліны, знікаюць з твару Зямлі жывёлы і лясы... Адзін мільён відаў флары і фауны знаходзяцца пад пагрозай знікнення. Шмат у чым віной таму - актыўная дзейнасць чалавека.

Нягледзячы на актыўныя намаганні, якія робяцца апошнія 20 гадоў, працягваецца скарачэнне біязнастайнасці планеты, а экалагічная раўнавага ўсё яшчэ падвяргаецца зменам . Каля 60% экалагічнай сістэмы дэградуе або выкарыстоўваецца безразважна, што вядзе да стратыбіялагічнай разнастайнасці і цяжкіх наступстваў, якія ў бліжэйшыя 50 гадоў могуць пагоршыцца.

Адным са спосабаў барацьбы за захаванне разнастайнасці жыцця на планеце з'яўляецца ахова рэдкіх і знікаючых відаў раслін і жывёл, а таксама беражлівая адносіны да прыроды.

23 траўня - Сусветны дзень чарапахі

Па меркаванні навукоўцаў, чарапахі з'явіліся на Зямлі задаўга да людзей. Напрыклад, марскія чарапахі насяляюць у акіянах свету на працягу больш за 100 млн. гадоў. Аднак сёння выжыванне гэтых жывых сведкаў эпохідыназаўраў знаходзіцца пад пагрозай.

Прычым гінуць яны не толькі з-за іх выпадковага лоўлі людзьмі падчас промыслу іншых насельнікаў мораў і акіянаў. Яшчэ адна праблема крыецца ў актыўным развіцці пляжнай паласы: марскія чарапахі адкладаюць на пляжах яйкі, і дзіцяныты павінны бесперашкодна трапляць у акіян. Чалавечае ўмяшанне моцна ўскладняе дадзены працэс.

Вялікую пагрозу ўяўляе разбурэнне асяроддзя пасялення, хваробы і змена клімату. Так, змены ў клімаце ўплываюць на гендэрныя суадносіны ў папуляцыях. Некаторыя віды чарапах ужо зніклі з дзікай прыроды. І працэс вымірання чарапах адбываецца ўвесь час.

Таксама вялікі ўплыў аказвае забруджванне навакольнага асяроддзя пластыкам і іншымі адходамі жыццядзейнасці людзей. Як тлумачаць спецыялісты, многія марскія чарапахі памылкова прымаюць пластык замедуз і іншую ежу. Фрагменты матэрыялу блакуюць страваванне, траўміруюць унутраныя органы, прыводзяць да знясілення і смерці жывёл.

У гэты дзень ва ўсіх месцах пасялення чарапах праводзяцца акцыі, падчас якіх добраахвотнікі ратуюць жывёл, робячы для іх пераходы пажыўным шашы ў месцах міграцыі або ў іншых небяспечных месцах. Таксама ўдзельнікі акцыі дамагаюцца для марскіх берагоў, дзе марскія чарапахі адкладаюць яйкі, статусу ахоўных законам тэрыторый.

Само святкаванне ўключае ў сябе маскарэды ў гарнітурах чарапах з вясёлымі сцэнкамі з жыцця жывёл, танцы чарапах і рассылку вясёлых паштовак з іх выявай. Досыць уключыць фантазію, і вы таксама зможаце падтрымаць гэтую выдатную традыцыю.

Балотная чарапаха (*Emys orbicularis*) - адзіны прадстаўнік атрада Чарапахі ў Беларусі. З'яўляецца рэдкім чырванакніжным відам (III

катэгорыя Чырвонай кнігі Рэспублікі Беларусь з 1981 г., Чырвоны спіс Міжнароднага саюза аховы прыроды, дадатак II Бернскай Канвенцыі, Чырвоныя кнігі Латвіі і Літвы). У нашай краіне праходзіць паўночная мяжа арэала распаўсюджвання віду, якая абмежавана паўднёвай часткай рэспублікі і ў агульных рысах супадае з рэгіёнам Палесся. Хаця на пачатку мінулага стагоддзя арéal быў значна шырэйшы і даходзіў да Віцебскай вобласці. Упадабаныя месцы пасялення балотных чарапах — рэчышчы і старыцы невялікіх лясных рэк, нізінныя балоты, меліярацыйныя каналы і сажалкі рыбаводных гаспадарак.

27 жніўня - Ноч кажаноў

Галоўная яго мэта - прыцягнуць увагу грамадскасці да праблем рукакрылых і іх ахове, а таксама развянчаць міфы вакол звяркоў, перад якімі многія людзі адчуваюць неапраўданы сусе верны страх, лічачы іх вампірамі.

Насамрэч кажаны - дзіўныя сысуны, якія, дзякуючы сваёй будыніне, авалодалі мастацтвам палёту. Чатырох рэдкіх пальца моцна развітых пярэдніх канечнасцяў падтрымліваюць крыло. Доўгі вузкі хвост, роўны даўжыні галавы, таксама абцягнуты лятальнай перапонкай. Пальцы задніх канечнасцяў з кіпцюрамі вольныя ад перапонкі: імі кажаны чапляюцца за галінкі і выступы, павісаючы ўніз галавой.

Таму, што кажаны вядуць начную выяву жыцця, ёсць сваё тлумачэнне. У іх вельмі слабы зрок, прыстасаваны толькі да цемры. Затое ў кажаноў выдатна развіты нюх і слых, якія дапамагаюць паляваць і арыентавацца ў прасторы, а таксама ўнікальная здольнасць да рэхалатавання, якой акрамя іх валодаюць толькі дэльфіны.

Даследаваннем кажаноў займаецца хіраптэралогія . Цяпер навуцы вядома каля 1300 відаў рукакрылых - гэта прыкладна пятая частка ўсіх млекакормячых.

Кажаны сустракаюцца ўсюды, акрамя палярных раёнаў і высакагор'яў. І ўсе яны бяспечныя. Выключэнне складаюць лятучыя мышы-вампіры з вялікімі і вострымі зубамі, якія насяляюць у Лацінскай Амерыцы і сілкуюцца крывёй дробных грызуноў, птушак, а зрэдку - і хатняй жывёлы.

Што да кажаноў, якія насяляюць у Расіі і Еўропе, іх баяцца не варта. Усе яны - насякомаедныя жывёлы. Больш за тое, кажаны нават карысныя, паколькі знішчаюць многіх шкодных насякомых, якія таксама актыўныя ў цёмны час сутак, а днём выслізгваюць ад увагі птушак.

Многія віды кажаноў знаходзяцца на мяжы знікнення. Праблема асабліва абвастрылася ў апошнія дзесяцігоддзі, што звязана звырубкамі дуплістых дрэў (менавіта ў дуплах большасць гэтых звяркоў знаходзіць прытулак), з ужываннем розных ядахімікатаў (лятучыя мышыгінуць, наеўшыся «атручаных» на сякомых) і пераследам з боку чалавека - з-за элементарнай не-

Максімальны ўзрост кажаноў, зафіксаваны вучонымі, перавышае 43 гады. Гэта дзіўна, бо ў цеплакроўных жывёл працягласць жыцця звязана з памерамі іх цела, таму слон жыве даўжэй, чым хаяк. Аднак рукакрылыя выбіваюцца з агульнага правіла.

Што рабіць, калі да вас заляцела кажан?

Часцей за ўсё з гэтымі звяркамі людзі сутыкаюцца ў двух выпадках: або летам, калі на гарышчы ў цёплым месцы селіцца матчына калонія для вываду нашчадства, або зімой, калі звярккі шукаюць прахалодныя і вільготныя месцы для спячкі, выбіраючы для гэтага сцяпы, склепа, балконы. Калі кажаны жывуць у вас у хаце і не прычыняюць фізічных нязручнасцяў, то лепш за ўсё пра іх проста не чапаць. У выпадку неабходнасці ўзяць жывёлу ў рукі - напрыклад, звярок заляцеў у дом і ўпаў на падлогу - трэба надзець пальчаткі і не дапускаць кантактаў з хатнімі гадаванцамі.

4 кастрычніка - Сусветны дзень жывёл

Дата 4 кастрычніка была абраная па той прычыне, што гэты дзень вядомы

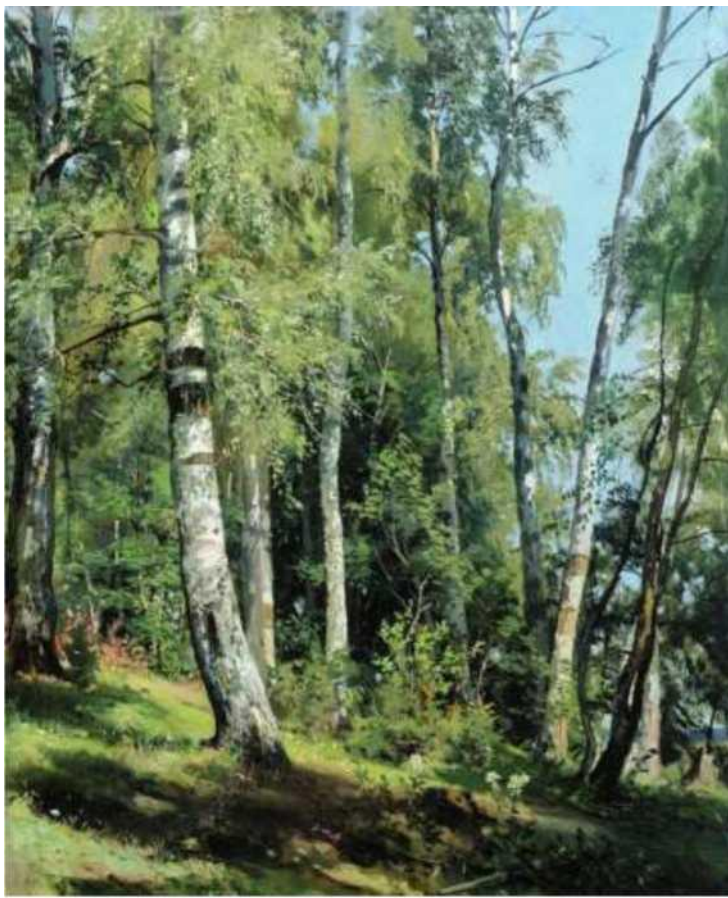
як дзень памяці пра каталіцкага святога Францішка Асізскага (Feast Day of St Francis of (Assisi , 1181/1182 -1226), які лічыцца заступнікам жывёл. Цэрквы шэрагу краін праводзяць службы, прысвечаныя Сусветнаму дню жывёл, або 4 кастрычніка, або ў дзень, блізкі да гэтай даты.

Гэта дата ўстаноўлена з мэтай павышэння ўсведамлення грамадскасцю неабходнасці аховы навакольнага асяроддзя, павышэння актыўнасці ў абароне жывёл.

Прычым гэта датычыцца абароны не толькі дзікіх жывёл, але і хатніх, паколькі прыкладаў жорсткага абыходжання з імі ў апошнія гады становіцца ўсё больш. У многіх заходнееўрапейскіх краінах

лічыцца, што хатнія жывёлы — гэта частка сям'і, і яны маюць такія ж правы, як і іншыя яе члены.

Інфармаванасць людзей аб прыгажосці прыроды, яе разнастайнасці і унікальнасці кожнага асобна ўзятага віду павінна спрыяць гэтаму працэсу гарманізацыі. Змена свядомасці і адносіны да дзікай прыродзе, адмова ад уяўлення аб бязмежнасці прыродных багаццяў дазволіць нашым дзецям і ўнукам знайсці той самы гарманічны спосаб суіснавання з дзікай прыродай, які дасць ім магчымасць атрымліваць асалоду ад прыгажосцю і характвам гэтага цуду!

Матэрыял падрыхтаваў: м.л. навуковы супрацоўнік Валашына А.Р